

خانواده متعادل در کلام امام علی علیه السلام

فرج الله میرعرب*

اشاره

خانواده اولین و مهمترین نهاد اجتماعی است که زن و مرد با همفکری و تفاهم همراه با مهر و محبت آن را تشکیل می دهند. بحث ما در مورد خانواده متعادل است. "خانواده" به اهل یک خانه و مجموعه افراد دارای پیوند سببی یا نسبی که در زیر یک سقف زندگی می کنند، گفته می شود. آغاز تشکیل این مجموعه با ازدواج یک مرد و زن محقق می شود. "متعادل" واژه‌ای عربی است از مصدر اعتدال و از ریشه عدل، که به معنای میانه، حدّ متوسط بین دو وضعیت^۱ است. به طور کلی اعتدال برقرار شدن تناسب میان دو طرف و جهت که لازمه آن برقراری مساوات بین جهات مختلف است.^۲ از این رو نقطه مقابل اعتدال، افراط و تفریط است.^۳ به روزها و شب‌های اول بهار و پاییز که به اندازه یکدیگرند، اعتدال بهاری و پاییزی گفته می شود.^۴ به بیان ساده اعتدال میانه‌روی و وسط بودن است که بر پرهیز از افراط و تفریط در هر کاری گفته می شود.

امام عادل و الگوی اعتدال، امیر مؤمنان علیه السلام می فرماید: «طَرِيقُنَا الْقَصْدُ»؛^۵ راه و روش ما میانه‌روی است». امام علی علیه السلام خروج از اعتدال را رفتار جاهلان معرفی کرده و فرموده است:

* عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

۱. محمد بن مکرّم ابن منظور، لسان العرب، ج ۹، ص ۸۵.

۲. حسین راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص ۵۲۵، «عدل».

۳. مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن، ج ۹، ص ۶۱۶۲، «فرط».

۴. حوزی شرتونی بنانی، اقرب الموارد، ج ۲، ص ۷۵۳.

۵. تمیمی الآمدی، غررالحکم و دررالکلم، ج ۱، ص ۱۹۸.

«لَا تَرَى الْجَاهِلَ إِلَّا مُفْرَطًا أَوْ مُفْرَطًا؛^۱ نادان را نمی‌بینی مگر در دو حال، یا تندرو است (از حدّ و اندازه خود می‌گذراند) یا کندرو است (و به اندازه خود نمی‌رسد).»

مقصود از خانواده متعادل آن است که از تندروی و کندروی و انحراف حفظ شود تا مبادا در جهنم دنیا و آخرت بیفتد. قرآن در مورد توجه به خانواده و تلاش برای حفظ و حراست از آن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَ أَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَ الْجَارَةُ؛^۲ ای کسانی که ایمان آورده‌اید خود و خانواده خویش را از آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگ‌هاست، نگه دارید.»

آیت الله مکارم شیرازی توضیح داده‌اند: «نگهداری خویشتن به ترک معاصی و عدم تسلیم در برابر شهوات سرکش است، و نگهداری خانواده به تعلیم و تربیت و امر به معروف و نهی از منکر و فراهم ساختن محیطی پاک و خالی از هر گونه آلودگی، در فضای خانه و خانواده است. حق زن و فرزند تنها با تأمین هزینه زندگی و مسکن و تغذیه آنها حاصل نمی‌شود. مهم‌تر از آن تغذیه روح و جان آنها و به کار گرفتن اصول تعلیم و تربیت صحیح است. قابل توجه اینکه تعبیر به «قوا» (نگاهداری) اشاره به این است که اگر آنها را به حال خود رها کنید خواه ناخواه به سوی آتش دوزخ پیش می‌روند و شما هستید که باید آنها را از سقوط در آتش دوزخ حفظ کنید...»^۳

حال که به معنا و ضرورت تعادل و اعتدال در روابط خانوادگی پی بردیم، باید عوامل تعادل در روابط اعضای خانواده با یکدیگر را مورد توجه قرار دهیم.

عوامل تعادل در خانواده

عوامل متعددی می‌تواند موجب تعادل در خانواده شود که توجه به آنها می‌تواند نگاهی نسبتاً جامع ایجاد کند، تا راهنمای اعضای خانواده جهت ایجاد و تقویت تعادل در خانواده باشد. مهمترین عوامل تعادل در خانواده سه بخش (رفتارهای تعادل‌زا، اخلاق و عواطف تعادل‌زا، شناخت‌های تعادل‌زا) اند که هر بخش توضیحاتی دارد که به شرح زیر است:

رفتارهای تعادل‌زا:

رفتاری به عنوان رفتارهای تعادل‌زا مطرحند که عبارتند از:

۱. سیدرضی، نهج البلاغه، ۷۰.

۲. تحریم: ۶.

۳. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲۴، ص ۲۸۷.

۱. تعادل در رفتارهای اقتصادی

یکی از مسائل مهم برای هر خانواده اقتصاد و امور مالی است. بسیاری از اختلافات زن و شوهرها به توان مالی خانواده و نوع خرج کردن طرفین برمی‌گردد. مرد که مسئول تأمین مخارج خانواده است، گاهی در اثر کمی درآمد و گاه به دلیل سخت‌گیری در هزینه‌کرد، سبب اختلاف با خانم خانه و دیگر اعضا را فراهم می‌کند، امام علی علیه السلام می‌فرماید: «كُنْ سَمِحاً وَلَا تَكُنْ مُبَدِّراً وَ كُنْ مُقَدِّراً وَلَا تَكُنْ مُقْتَرّاً؛^۱ بخشنده باش اما زیاده روی نکن، در زندگی حسابگر باش اما سخت گیر مباش.»

راه چاره در کلام امام علیه السلام بخشندگی حساب شده، بدون اسراف و بریز و پیمایش و از طرف دیگر، اندازه نگهداشتن، بدون دست‌بستگی و سخت‌گیری است.

نه چندان بخور کز دهانت بر آید   نه چندان که از ضعف، جانت بر آید
با آن که در وجود طعامست عیش نفس   رنج آورد طعام که بیش از قدر بود^۲

۲. کنترل خواسته‌ها و اعضای بدن

یکی از عوامل تأثیرگذار در ایجاد خانواده متعادل، توانایی زن و شوهر بر مهار خواسته‌ها و زبان و دست خود است. مرد اگر عصبانی شد باید بتواند اختیار خود را به دست زبان و هوای نفس خود ندهد، که سبب شود هر چه خواست بر زبان جاری کند و از نیروی جسمی خود علیه طرف مقابل استفاده کند. امام علی علیه السلام از آغاز تا انجام زندگی، بر اساس عدل و اعتدال حرکت کرد و در شرایط مختلف از اعتدال و میانه‌روی دور نشد. آن حضرت، نه تنها خود، بلکه تلاش نمود تندروان و کندروان از پیروان خود را به مرز اعتدال بکشاند؛ چنان‌که خطاب به یاران و پیروان خود که به سمت افراط و تفریط میل داشتند، فرمود:

«الزُّمُوا الْأَرْضَ، وَاصْبِرُوا عَلَى الْبَلَاءِ، وَلَا تُحَرِّكُوا بِأَيْدِيكُمْ وَسُيُوفِكُمْ فِي هَوَى الْأَسْتِيكُم، وَلَا تَسْتَعْجِلُوا بِمَا لَمْ يَعْجَلَهُ اللَّهُ لَكُمْ؛^۳ بر جای خود بایستید، در برابر بلاها و مشکلات پایداری کنید، دست و شمشیرهایتان را در هوا و هوس زبان‌های خویش به کار نگیرید و در آنچه خدا از شما

۱. سیدرضی، نهج البلاغه، حکمت ۳۳.

۲. سعدی، گلستان، باب سوم در فضیلت قناعت.

۳. سیدرضی، نهج البلاغه، خطبه ۱۹۰.

عجله در آن را نخواست، شتاب نکنید.»

این دستورالعمل گرچه در همه میدان‌های زندگی کاربرد دارد و قانونی ضروری است، ولی در خانواده بیش از هر موردی کارآیی دارد، زیرا مرد در برابر زن و مادر و پدر در برابر فرزندان اگر نتوانند تعادل لازم را داشته باشند، خطر از هم‌گسیختگی بنیان خانواده جدی می‌شود.

تقاضا و درخواست‌های بیش از حد متعارف زن و شوهر از یکدیگر می‌تواند به تعادل خانواده آسیب وارد کند. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «كثْرَةُ السُّؤَالِ تُورِثُ الْمَلَالَ؛^۱ درخواست زیاد، ملال و ناراحتی به بار می‌آورد.»

روشن است که درخواست و خواهش‌های مکرر و زیاد طرف مقابل را خسته می‌کند و تعادل خانواده را به هم می‌زند. اگر مردی هر روز از همسرش تقاضای جدیدی کند و او را تحت فشار اجابت قرار دهد، طبیعی است که بالاخره از کوره در رود! همچنین اگر زن در درخواست‌های خود حد و اندازه نگه ندارد، صبر شوهر ممکن است سربرود و ناراحتی ایجاد شود. پس توقعات زیادی و درخواست‌های زیاد به حال تعادل در خانه و خانواده مضر است.

۳. اجتناب از رنجاندن همسر

زن و شوهر که هم‌سر هستند، باید هم‌نوا و هم‌دل باشند و نسبت به آزار و رنجش یکدیگر مراقبت کنند. چنین رفتاری نشان تعادل اعضا و عناصر خانواده است. هر کلمه، گفتار و حرکت، در بر دارنده بار عاطفی و روانی خاصی است که اثر مثبت و منفی مستقیمی می‌تواند ایجاد کند، از این‌رو زن خانواده دوست دارد در ارتباط با او صحبت محترمانه و سرشار از محبت و احترام دریغ نشود. شوهر نیز توقع دارد وقتی وارد خانه می‌شود، آرامش و مهرورزی فضای غالب منزل باشد. امام علی علیه السلام در مورد نوع تعامل خود و حضرت زهرا علیها السلام می‌فرماید:

«فَوَاللَّهِ مَا أَغْضَبْتُهَا وَلَا أَكْرَهْتُهَا عَلَيَّ أَمْرٍ حَتَّى قَبَضَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا أَغْضَبْتَنِي وَلَا عَصَتْ لِي أَمْرًا؛^۲ سوگند به خدا من هرگز زهرا را تا هنگامی که خداوند او را به سمت خود بُرد خشمگین نکردم، او را بر هیچ کاری که خوشایندش نبود، وادار نکردم، او نیز هرگز مرا خشمگین نکرد و هیچ گاه در برابر خواست من نافرمانی نکرد.»

۱. تمیمی آمدی، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص ۲۱۲، شماره ۴۱۱۳.

۲. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۴.

طبیعی است که این ترازو همیشه متعادل است و به طرفی منحرف نمی‌شود. پیروی از این الگو جامعه‌ای پر از مهر و صفا و به دور از طلاق و جدایی می‌سازد. بر همین اساس است که امام علی علیه السلام همسر همراه و هماهنگ را مایه راحتی و آسایش معرفی کرده‌اند: «الرَّوَجَةُ الْمُؤَافِقَةُ إِحْدَى الرَّاحَتَيْنِ؛^۱ زن سازگار یکی از دو آسایش است». زیرا مرد یا باید آن قدر درآمد و ثروت داشته باشد که خانواده هرچه خواست، فراهم کند، که البته این جریان نهایتش ناراحتی است چون خواسته‌های نفسانی پایانی ندارد، یا باید همسری قانع و هماهنگ با خود داشته باشد که مواظب توانایی مالی شوهر باشد و اگر در مورد خواسته‌ای، مرد خانواده اظهار ناتوانی از فراهم کردن نمود، سبب خشم و ناراحتی نشود.

۴. گفت و گوی زیبا

یکی از عوامل مهم اختلال در روابط اعضای خانواده، به‌ویژه زن و شوهر نوع سخن آنها با یکدیگر است. صحبت کردن با کلمات و جملات زیبا و چهره بشاش موجب می‌شود تا رایحه دل انگیز دوستی، فضا و محیط خانه و خانواده را معطر گرداند و سبب آرامش شود. امام متقیان علی علیه السلام می‌فرمایند: «أَجْمَلُوا فِي الْخُطَابِ تَسْمَعُوا حَمِيمَ الْجَوَابِ؛^۲ زیبا خطاب کنید، تا جواب زیبا بشنوید.»

سه پاس^۳ تو چشم است و گوش و زبان کزین سه رسد نیک و بد بی‌گمان^۴

عدالت در گفتگو و رعایت حقوق یکدیگر در گفت و شنود، اصلی مهم برای داشتن یک زندگی آرام و متعادل است. مرد باید به حرف زن درست گوش بدهد و با تمام وجود تلاش کند مقصود او را بفهمد. زن نیز در برابر شوهر باید همین رفتار را داشته باشد. در ارتباط تعاملی میان والدین و فرزندان نیز گوش دادن و دل سپردن برای فهم مقصود همدیگر بسیار مهم است. الگوی زندگی متعادل و سعادتمند، مولای متقیان امام علی علیه السلام می‌فرماید: «عَوِّدْ أَدْنَكَ حُسْنَ الْإِسْتِمَاعِ وَ

۱. تمیمی آمدی، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص ۴۰۵، شماره ۹۲۸۲.

۲. تمیمی آمدی، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص ۴۳۶، شماره ۹۹۷۹.

۳. نگهبان

۴. فردوسی، شاهنامه، آغاز کتاب، بخش ۲.

لَا تَصْغِ إِلَىٰ مَا لَا يَزِيدُ فِي صَالِحِكَ اسْتِمَاعُهُ فَإِنَّ ذَلِكَ يُضِدِّي الْقُلُوبَ وَيُوجِبُ الْمَدَامَ؛^۱ گوش خود را به خوب شنیدن عادت ده و به سخنانی که شنیدن آنها بر درستی و پاکی تو چیزی نمی افزاید گوش مسپار؛ زیرا این کار سبب زنگار دلها و موجب نکوهش می شود.»

در واقع با گوش دادن به حرف همدیگر، اهمیت و ضرورت طرف مقابل در زندگی را گوشزد می شود. متأسفانه بسیاری از افراد دوست دارند متکلم وحده باشند، دیگران به آنها اهمیت بدهند و سخنشان را گوش کنند، غافل از این که گوش دادن همراه با سکوت به عنوان یک هنر و مهارت تلقی است که روابط زناشویی را متوازن و متعادل می کند.

از سوئی، گاهی زن یا شوهر سخنان بی فایده ای ابراز می کنند که ممکن است ادامه اش سبب ناراحتی شود، در این صورت مرد و زن باید هنر حرف عوض کردن را داشته باشند و مهارت گفتگو را یاد بگیرند.

۵. پاسخ مثبت به خواسته های جنسی همسر

یکی از نکات مهم در تحکیم و ثبات بنیان خانواده و جلوگیری از برهم خوردن تعادل بر آورده شدن صحیح نیاز جنسی زن و مرد است. گاهی درگیری های زن و شوهرها، خیانت ها و اختلافات می تواند به عدم پاسخ درست به این گزینه مرتبط باشد. امام علی علیه السلام در نسخه ای حکیمانه می فرماید: «إِذَا رَأَىٰ أَحَدُكُمْ امْرَأَةً تُعْجِبُهُ فَلْيَأْتِ أَهْلَهُ فَإِنَّ عِنْدَ أَهْلِهِ مِثْلَ مَا رَأَىٰ وَلَا يَجْعَلَنَّ لِلشَّيْطَانِ إِلَىٰ قَلْبِهِ سَبِيلًا وَ لِيَصْرِفَ بَصَرَهُ عَنْهَا؛^۲ هر گاه فردی از شما زنی (زیبا) را دید که او را به شگفتی وا داشت، نزد همسر خود برود؛ چرا که همسر او نیز مثل همین خصوصیات را دارد. پس اجازه نفوذ شیطان را به قلب خویش ندهد و چشم خود را از آن زن برگرداند.»

این نسخه برای زنان نیز شفافبخش است. اگر زن نیز مردی را دید که نظرش را جلب کرد، نزد شوهر خود برگردد.

اخلاق و عواطف تعادل زا:

در سیره و رفتار خانوادگی امام علی علیه السلام طبق آنچه از تاریخ و روایات در دست داریم حتی یک

۱. تمیمی آمدی، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص ۲۱۵، شماره ۴۲۱۱.

۲. محمد بن علی بن بابویه، الخصال، ص ۶۳۷.

مورد هم سراغ نداریم که رفتارها و برخوردها از مدار محبت و علاقه متعادل و آن چیزی که مرضی خداوند است، خارج شده باشد. وقتی زن و مردی همتای هم باشند و هر چیز جای خودش باشد، ساختار خانواده متعادل و استوار است و سبب رضایت طرفین است. فردای عروسی حضرت زهرا علیها السلام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از دخترش پرسید: «کیف أنت یا بنیة و کیف رأیت زوجک قالت له یا أبت خیر زوج؛ حالت خوب است؟ شوهرت را چگونه یافتی؟» پاسخ داد: «بهترین شوهر است.»

«فَسَأَلَ عَلِيًّا كَيْفَ وَجَدْتَ أَهْلَكَ قَالَ نِعَمَ الْعَوْنِ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ؛ آنگاه از علی علیه السلام پرسید همسرت را چگونه یافتی؟ پاسخ داد: «بهترین یاور بر طاعت و بندگی خداوند.»

تعادل در رفتارها در زندگی حضرت زهرا علیها السلام و امام علی علیه السلام چنان بود که امام در باره زندگی خود می فرماید: «فَوَاللَّهِ مَا أَغْضَبْتُهَا وَلَا أَكْرَهْتُهَا عَلَى أَمْرٍ حَتَّى قَبَضَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ وَلَا أَغْضَبْتَنِي وَلَا عَصَتْ لِي أَمْرًا؛^۱ به خدا قسم من هرگز زهرا را عصبانی و وادار بر کاری نکردم، تا از دنیا رفت و او مرا عصبانی نکرد و در هیچ کاری از من نافرمانی نکرد.»

همین رابطه درست اخلاقی سبب شده بود که زهرا مرضیه علیها السلام به قدری برای حضرت علی علیه السلام مایه آرامش و خشنودی بود که امام علی علیه السلام در مورد او می فرماید: «وَلَقَدْ كُنْتُ أَنْظُرُ إِلَيْهَا فَتُنْكَشِفُ عَنِّي الْهُمُومَ وَالْأَحْزَانَ؛^۲ من که به چهره زهرا نگاه می کردم، همین نگاه هر گونه غم و اندوه را از من بر طرف می نمود.»

اخلاق و عواطف تعادل را مصادیق متعددی دارد که دو قسم مهم آن به شرح زیر است:

۱. تعادل در محبت

دین اسلام بر رعایت مساوات و عدالت در خانواده، تأکید فراوانی نموده و از دادن هر نوع امتیاز بی جا به برخی از اعضای خانواده به شدت منع کرده است. برای نمونه از تبعیض بین دو جنس دختر و پسر و محبت بیش از اندازه به پسران که ریشه در عصر جاهلیت دارد، به پدر و مادر هشدار می دهد. امام علی علیه السلام نقل می کند: «أَبْصَرَ رَسُولُ اللَّهِ رَجُلًا لَهُ وَلَدَانِ - فَقَبَّلَ أَحَدَهُمَا وَتَرَكَ

۱. علی بن عیسی اربلی، کشف الغمه فی معرفة الانمه، ج ۱، ص ۳۷۲.

۲. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۴.

الآخر - فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَهَلَّا وَاسَيْتَ بَيْنَهُمَا؛^۱ پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کسی را دید که دو فرزند داشت، یکی را بوسید ولی دیگری را نبوسید! [در این هنگام] پیامبر خدا [به وی] فرمود: «چرا میان آنان یکسان عمل نکردی؟!»

این تذکر برای حفظ تعادل خانواده بسیار مهم است. رعایت تعادل در رفتارها تنها در بوسیدن نیست، در دادن پول توجیبی به فرزندان، در احترام گذاشتن به اعضای خانواده، در نوع گفتگو با بچه‌ها و... اگر قاعده رعایت نشود، خطرناک است و ممکن است سبب دشمنی میان اعضای خانواده شود و در نتیجه، تعادل خانواده آسیب ببیند.

۲. مهار علاقه و نفرت

یک عامل مهم برای ایجاد اعتدال از نگاه امام علی عَلَيْهِ السَّلَامُ مهار حب و بغض، و مهار محبت و نفرت است، حضرت می‌فرماید: «أَحَبُّ حَبِيبِكَ هُونًا مَا، عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِيضَكَ يَوْمًا مَا، وَ أْبْغَضُ بَغِيضِكَ هُونًا مَا، عَسَى أَنْ يَكُونَ حَبِيبَكَ يَوْمًا مَا؛^۲ دوست را از سرِ اعتدال دوست بدار، شاید که روزی دشمنت گردد و دشمنت را از سرِ اعتدال دشمن دار، شاید که روزی دوستت شود.»

در روابط زناشویی و خانوادگی این رهنمود نجات‌بخش است، زیرا افراط و تفریط در ابراز علاقه و نفرت، بنیان خانواده را به خطر می‌اندازد. خانواده متعادل از جهات مختلف، بهترین محیط زندگی و رشد افراد جامعه انسانی است، زیرا خانواده متعادل سبب آسایش و نشاط و ارضای نیازهای افراد از جمله نیازهای جسمی و روحی است. خانواده متعادل نه عشق افراطی دارد و نه غضب و خشم بی‌قاعده!

شناخت‌های تعادل‌زا:

شناخت‌های تعادل‌زا در خانواده نیز موارد متعددی دارد که دو قسم مهم آن به شرح زیر است:

۱. آموزش و افزایش اطلاعات خانواده

اگر والدین بخواهند خانه متعادل و خانواده دور از انحراف و تشنج بماند، باید والدین و فرزندان

۱. همان، ج ۷۱، ص ۸۴.

۲. احمد بن یحیی بلاذری، أنساب الاشراف، ج ۶، ص ۲۱۷-۲۱۶؛ سید رضی، نهج البلاغه، حکمت ۲۶۸.

آگاه و دانا باشند، ارزش‌های دینی را بشناسند و با احکام و تعالیم خدایی آشنا باشند. از نادان نمی‌توان انتظار رفتار متعادل داشت. امیرالمؤمنین علی علیه السلام که الگوی تربیت دینی است، نه تنها با زبان، بلکه به صورت کتبی که سند تربیت خانواده شده است، آموزش‌های مورد نیاز فرزندش امام حسن مجتبی علیه السلام را مکتوب کرده است؛ امام علیه السلام در بخشی از نامه نوشته است: «وَأَنْ أَبْتَدِيَنَّكَ بِتَعْلِيمِ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَتَأْوِيلِهِ وَشَرَائِعِ الْإِسْلَامِ وَأَحْكَامِهِ وَحَلَالِهِ وَحَرَامِهِ؛^۱ ابتدا خواستم (آموزش تربیتی) تو را به تعلیم کتاب خداوند و بیان آن و مقررات و احکام اسلام و حلال و حرام آن آغاز کنم.»

چرا امام علیه السلام چنین کرده است؟ پاسخ در ادامه نامه ۳۱ آمده است: «فَبَادَرْتُكَ بِالْأَدَبِ قَبْلَ أَنْ يَشْتُو قَلْبُكَ وَيَسْتَعْلِلَ لُبُّكَ لِتَسْتَقْبِلَ بِجِدِّ رَأْيِكَ مِنَ الْأَمْرِ مَا قَدْ كَفَاكَ أَهْلُ التَّجَارِبِ بُعْيَتَهُ وَتَجَرِبَتَهُ؛^۲ در تربیت تو شتاب کردم، پیش از آن که دل تو سخت شود، و عقل تو به چیز دیگری مشغول گردد، تا به استقبال کارهایی بروی که صاحبان تجربه، زحمت آزمون آن را کشیده‌اند، و تو را از تلاش و یافتن بی‌نیاز ساخته‌اند، و آنچه از تجربیات آنها نصیب ما شد، به تو هم برسد، و برخی از تجربیاتی که بر ما پنهان مانده بود، برای شما روشن گردد.»

پس، هر پدر و مادر وظیفه شناس، باید ابتدا بر دانش خود بیفزایند، سپس پیش از آلوده شدن دل و جان فرزندان، حقایق دین را به فرزندان خود بیاموزانند و گرنه آن نهال قابل تربیت و رشد صحیح، سخت می‌شود و به چپ و راست متمایل می‌گردد.

۲. اجتناب از بدگمانی و غیرت بی مورد

هر عمل اگر به جا و درست و به اندازه صورت نگیرد؛ نتیجه معکوس خواهد داشت. غیرت داشتن مرد بسیار ارزشمند است، این صفت را خدای متعال در نهاد انسان به ودیعه گذاشته، اما اگر این صفت دچار نوسان و افراط و تفریط شود؛ می‌تواند سبب بحران و اختلاف در خانواده شود. از این رو، بدبینی بی‌جا نسبت به همسر در رفت و آمدهای فامیلی و فعالیت‌های اجتماعی خطرناک است. امام علی علیه السلام تذکر داده: «إِيَّاكَ وَالتَّعَائِيرَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِ الْغَيْرَةِ- فَإِنَّ ذَلِكَ يَدْعُو

۱. سید رضی، نهج البلاغه، نامه ۳۱.

۲. همان.

الصَّحِيحَةَ مِنْهُنَّ إِلَى السُّقْمِ وَ لَكِنَّ أَحْكَمَ أَمْرُهُنَّ؛^۱ از غیرت نابجا [نسبت به زنان] بپرهیز که این رفتار، زن سالم را به بیماری می کشاند و پاکدامن را به بدگمانی (و اندیشه گنہکاری)، بلکه درباره زنان محکم کاری کن.»

پس مرد نباید آزادی های مشروع زن را پایمال کند و با رفتارهای برخاسته از بدبینی او را آزار دهد! چنین رفتاری آرامش فکری زن را به هم می زند و آرامش روانی او را به هم می ریزد. بدبینی از جانب زن نیز برای حفظ سلامت و تعادل خانواده خطرناک است.

کتابنامه

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، قم: جامعه مدرسین، چاپ اول، ۱۳۶۲ ش.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، قم: نشر ادب حوزه، ۱۴۰۵ ق.
۳. بلاذری، احمد بن یحیی، أنساب الاشراف، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۳۹۴ ق.
۴. تمیمی آمدی، عبدالواحد، تصنیف غررالحکم و دررالکلم، چاپ اول ۱۳۶۶ ش.
۵. حوزی شرتونی بنانی، سعید، اقرب الموارد، قم، کتابخانه آیت الله عظمی مرعشی نجفی، ۱۴۰۳ ق.
۶. راغب اصفهانی، حسین، المفردات فی غریب القرآن، دمشق: دارالعلم الشامیه، ۱۴۱۲ ق.
۷. سعدی، گلستان، باب سوم در فضیلت قناعت، نرم افزار گنجور، زیر نظر حمیدرضا محمدی، نسخه ۲/۸۷، dg.ganjoor.net.
۸. سیدرضی، نهج البلاغه، قم: هجرت، ۱۴۱۴ ق.
۹. فردوسی، شاهنامه، آغاز کتاب، بخش ۲، نرم افزار گنجور، زیر نظر حمیدرضا محمدی، نسخه ۲/۸۷، dg.ganjoor.net.
۱۰. اربلی، علی بن عیسی، کشف الغمه فی معرفه الاثمه، بنی هاشمی تبریز، اول، ۱۳۸۱ ق.
۱۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تهران، انتشارات اسلامی، مکرر.
۱۲. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰.
۱۳. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، هفتم، ۱۳۷۰.

---

۱. سید رضی، نهج البلاغه، نامه ۳۱.